

Kroje, Monika, 1995: *Pravljica in stvarnost: odsev stvarnosti v slovenskih ljudskih pravljičah in povedkah ob primerih Štrekljeve zapuščine*. Ljubljana: ZRC SAZU (Zbirka ZRC).

Kuzmič, Franc, 2003: Zapisovalci prekmurskega ljudskega blaga. V: *Zbornik soboškega muzeja* 7. Murska Sobota: Pokrajinski muzej Murska Sobota.

Matičeto, Milko, 1955: K drugi izdaji slovenskih pravljič. V: *Slovenske narodne pravljice*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Novak, Vilko, 1935: Slovstveno delo Slovenske krajine. V: *Slovenska krajina: zbornik ob petnajstletnici osvobojenja*. Beltinci: Konzorcij, 34–39.

Stanonik, Marija, 1999: *Slovenska slovstvena folklor*. Ljubljana: DZS (Zbirka Klasje).

Marko Kravos

BARVE POKRAJIN V MOJI MLADINSKI KNJIŽEVNOSTI

Mladinska književnost je na prvi pogled zavezana izrisovanju bolj ali manj karikiranih oziroma preoblečenih antropomorfnih značajev in pedomorfnih tipov: zdaj so to Mihi ali Barbare, zdaj posplošeni očetje in mame, sestre in bratje ali policaji in podobni sleherniki. Tu so še v mimikrijo zavite živali, razne zvezdice, oblaki, marsovci pa tehnounaki, kakršni so npr. avti, vlaki, igrače, hiše; prav tako starožitne mitološke osebe: škrti, vile, čarovnice, zmaji, hudiči, strahovi in duhovi. Avtor mladinskih besedil popisuje tudi danes predvsem dogodke, ki spremljajo ali označujejo odnose med omenjenimi nastopajočimi, preko njih pa čustveni, intelektualni in psihični profil glavnega junaka, s katerim naj se bralec/ poslušalec identificira. Ustvarjalčeva domišljija, osebna izkušnja, sposobnost vživetja in sintetiziranja pa še nista vse: beseda, jezik, s katerim sestavlja svoj iluzionistični svet, odraža pojmovni svet pisatelja. Ta pa se je oblikoval v njegovem prvem otroštvu ter se v njem uskladiščil kot instrumentarij za obvladovanje življenja, za sporočanje o njem in za njegovo vsakokratno umetniško reinvenčijo.

V primarni pojmovni svet pisatelja sodi tudi pokrajina njegovega otroštva, njegov umestitveni prostor, ki predstavlja stvarno podlago njegovemu besednemu označevanju. Ker mora ustvarjalec pri pisanju za otroke jemati v obzir njihovo izkušnjsko in izrazno sposobnost oziroma dojemljivost ter ob njihovi domišljij-ski prožnosti »tipati« še v plasti nezavednega dednostnega izročila, se pri pisanju še sam vrača v elementarni svet svojega rodnega okolja: ne samo družinskega in humanega nasploh, ampak podoživlja pri tem tudi svet narave, v katerem je »spregledal«.

Mika me trditev, da je svet slovenske otroške književnosti danes mnogo bolj ozemljen, vezan na krajino, ki je domača pisatelju, kot pa se to dogaja pri slovstvu za odrasle: le ta je urbana in torej »svetovljanska« po svojem civilizacijskem modelu že vse od Prešernovega časa, zato je bolj vezana na inovativnost v estetskem in funkcionalnem smislu, opredeljuje se do umetniške tradicije kot opozicija in se polna ambicij napaja ob mednarodnih literarnih tokovih.

Pri otroški literaturi ni teh visokih voda: otroški svet se zdi stabilnejši in bolj zavezan pristnim stikom in osebni poetiki. Tu so čutna in čustvena doživetja še daleč od intelektualne abstrakcije in blizu naravi na dosegu roke ... v kolikor tudi sem ne vdira stripovska in računalniška virtualnost ameriško-japonskega izvora.

Tako bo v mojih izmisljenih za otroke kamen imel vselej belino, ostrino in oblike kraškega apnenca, prototip drevesa je osamljen borovec in ne hrast – ta je na pobočju za našo hišo dosegal le tolikšno rast, da si je zaslužil komaj oznako hrastičje. Veter je burja, zemlja je rumena ali rdeča, črna je lahko le luknja v zemlji. Jama je naravna votlina, morje je leglo, kamor gre sonce spat. Poletni dan so škržati, poletna jutra so vrabci; mraz predstavljajo ledene rože na oknu, led na luži in zavijanje burje, sneg je samo v pravljicah, pri Sv. Ivanu je tako redek, tako enodneven in tuj, da smo se o snežinkah učili v šoli. Ribe ne plavajo, ampak najprej, v ribarnici, dišijo po morju, potem pa po cvrtju.

Take zaznave so ne samo naravni okvir mojih otroških pripovedi, mislim, da so določile tudi moj občutek za prostor in me uglasile na frekvenco, ki je mojemu okolju dana.

Skratka, očara me slikovitost tolminskih grap v Kosmačevi pravljici *Kamen in njiva*, razneži me ravninska razpuščenost in vodnatost pri Lainščkovi pravljicah, moja ustvarjalna domišljija pa začuti svojo priložnost le pri barvah, glasovih, vonjih, mojega kraja.

Da to niso moji literarni prividi in prisluhi, mi govori dvoje stvarnih opažanj: prvo se veže na raziskavo, ki sta jo v okviru Semiotičnega krožka na Univerzi v Trstu opravili Marina Sbisà in Patrizia Vascotto¹. Iskali sta razlike v zaznavi domačega okolja pri slovenskih in italijanskih šolarjih med 12. in 13. letom Ugotovili sta, okrog leta 2000, da so slovenski dijaki mnogo bolj konkretni pri popisu določenega razgleda ali opisu poti do svojega kraja in navodilih, kako se do njega pride: kako te zaznave navezujejo na svoje doživetja in na življenje svoje družine / družbene sredine. Pri Italijanih je Kras le prizorišče izletov, zgodovinskih prisluhov, letnih časov v barvah listja, ne vidijo pa konkretnih trt v vinogradih, občudujejo ruj na robovih travnate gmajne, ne pride pa jim na misel, da je to (bil) pašnik, borov gozd na grebenu je nekdanj preskrbel kmetijo z lesom, hrast pa s kurivom, kamen je za domačina gradivo za hiše, kraške ograde ali za pročelja tržaških palač, kar vse zaznava povprečni slovenski dijak. Za italijanskega mladostnika je krajina torej neobljudena, divja. Če kdaj na Krasu zazna domačina, ga ima za tuj element, nosilca ozkih interesov, za onesnaževalca in človeka, ki ogroža prvobitnost narave! Morje je za ene priložnost za kopanje, jadrnanje ali za potovanje z ladjo, za slovenske fante in dekleta pa ima še okus po soli in solinah, zaznavajo ga kot priložnost za zaslužek, za kruh: je kot prometna pot v svet, kot pristanišče, kot njiva za ribiče. Prav tako gre verjetno tudi v obratni smeri: ko sam gledam na Neptunov vodnjak,

¹ L'immagine dell'altro: consapevolezza delle differenze linguistiche in ragazzi italiani e sloveni della provincia di Trieste (Podoba o drugem: zavest o jezikovnih razločkih pri italijanski in slovenski mladini v Tržaški pokrajini), avtorici Marina Sbisà in Patrizia Vascotto v zborniku: Cordin P., Franceschini R., Held G. (uredili), *Parallela 8 – Lingue di confine, confini di fenomeni linguistici*, Atti dell'ottavo incontro italo-austriaco dei linguisti, Trento, 8–10 oktober 1998. Bulzoni v Rimu, 2002, str. 161–177 in Marina Sbisà, Patrizia Vascotto *Punti di vista su Trieste. Ricerca sulle rappresentazioni del territorio italiane e slovene* (Doživljanje Trsta. Raziskava o zaznavah okolja pri Italijanih in Slovencih), Quaderni del Circolo Semiologico Triestino, n° 4 – Trst, 1998.

mi v ozadju zaznave tiči nabrežinski kamnolom ali repenska java, kjer je bil kamen izluščen; ko mi natakar naliva v kozarec, slutim v rdeči tekočini sokove zemlje in ljudi, ki so jo pridelali in odgovali v sodih ... In tako je s sirom, z medom, z zelišči in povrtino. Vse to pač kaže na usodnejšo, čisto življenjsko povezanost slovenskega človeka na Tržaškem s svojimi tlemi. Da vodi ta vez, ta nit tudi v svet mitskega in metafizičnega, je vsaj meni popolnoma jasno.

V teh nadjezikovnih znakih (na)rodne pripadnosti se prepoznavam tudi sam, skozi tako občutljivost sem blizu ne samo mladim generacijam v svojem okolju, pač pa tudi temeljem svojega duhovnega doma, v katerem se moj ustvarjalni eros razživi, si spočenja smisel in postane rodoviten. Na pomislek, da sem s tem preblizu »kmečkemu« slovenstvu, se požvižgam. Danes se človek hitro nakašlja ob globalnem metropolitanskem smogu.

In še drugo opažanje: če pogledamo družbo pisateljev, ki na Slovenskem pišejo za otroke, (to velja zgleda tudi za ilustratorje) bomo ugotovili – posebno še, če jo primerjamo s panoramo ustvarjalcev umetniške literature za odrasle, da slednji v neverjetni večini živijo ali so tesno povezani z urbanim območjem Ljubljane (izjeme so tu pa tam, zvečine pesniki); celo sicer živahna in ambiciozna mestna okolja, kakršna so Maribor, Celje, Kranj, nudijo zgleda premalo svetovljanskega preprih in spodbud, da bi jih kot profesionalno profilirane osebkke omogočala. Nasprotno pri književnikih za otroke. Ti so dovolj enakomerno – tako po številu kot po umetniški uspešnosti – razpostavljeni po Sloveniji: kot potrditev moji tezi, da je prvotni, rojstni ambient za ustvarjanje te vrste mnogo bolj produktiven. Pri umetniškem pisanju za odrasle predstavlja podeželje nevarnost zakotja brez ustvarjalnih spodbud, kompeticije in odmevnosti pri publiku, strokovni kritiki in izdajateljskih urednikih, kar privede pisce v provincialnost in stopicanje po lastni senci. Pri pisanju za otroke pa predstavlja oddaljenost od metropolitanskih sejmišč primerno zatišje, kjer je naravno okolje še nosilec arhetipskih predstav in ključ do izražanja prvinskih doživetij človeka. In kjer med svetom odraslih in otroškim svetom zaradi prevlade neposrednih osebnih stikov ni razdalj in odtujenosti.

Miroslav Košuta

BARVE MOJE POKRAJINE

Nič se ne spominjam, da bi bil izbral planet, na katerem naj se rodim. Tudi nimam v zavesti, da bi se odločal za kraj, kjer naj se to zgodi. Ali sem to opravil površno, brez globljega razmisleka, ali je zame to storil kdo drug.

Zgodilo pa se je, da sem se komaj rojen znašel prav na sredi sveta, kaj sveta, natanko v popku veselja. In še zdaj, ko z leti obremenjen gledam svojo pot, vidim, da me otroške oči niso varale.

Izbrani ali slučajno namenjeni kraj je bil čudovit: ravno pravšnje razpotegnjen, da se mi je zdel neizmerno velik, saj ga kot otrok nisem mogel obhoditi, obenem tako zelo majhen, da je stal ves v mojem srcu. Mimo tega pa mu je bilo dano